

Razgovor s Mladenom Perušićem

Oko pitanja obnove nakon zagrebačkog potresa 2020. osjećamo povijesnoumjetničku struku donekle marginaliziranom, istina ne u onoj mjeri kako je to bilo u nekim prošlim razdobljima. No podsjetimo da su primjerice nacrt Koordinacije od 26. ožujka, ubrzo nakon potresa, sastavile zainteresirane i mjerodavne profesionalne udruge, a ondje nije bilo predviđeno sudjelovanje povjesničara umjetnosti. Štoviše, u prvo se vrijeme među potrebnim predstavnicima relevantnih struka nisu u pravoj mjeri spominjali niti statičari, premda svaka odluka o obnovi polazi od statičke analize oštećenja. Arhitekti predstavljaju neku vrstu sinteze tehničkih i humanističkih znanja (kakva potječu primjerice iz građevinarstva i povijesti umjetnosti) te smo, imajući to na umu, o obnovi razgovarali s dvojicom arhitekata. Njihova razmišljanja mogu poslužiti i kao potpora izradi prijedloga Nacrta smjernica za obnovu od strane povijesnoumjetničke strukovne udruge. U nastavku je razgovor s arhitektom konzervatorom Mladenom Perušićem.

Obnova zgrada odvijat će se predvidivo u kaotičnim okolnostima i predvidivo će većinom značiti restauraciju predpotresnog stanja. Ipak, za čime treba težiti i koja je poboljšanja realno moguće postići?

Povijesna jezgra Zagreba je unatoč nizu raznih zahvata ipak očuvana zahvaljujući gradnji prema propisima i ranom donošenju zakona o zaštiti spomenika, već 1940., a kasnije sukladno razvoju teorije i prakse konzervatorstva. Moguće je, kako navodite, manjim zahvatima poboljšati građevno stanje većine oštećenih građevina.

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća, nakon niza požara u Gornjem gradu i na Kaptolu, zidanice grade stručno educirani graditelji, primjenjujući kasnobarokne konstruktivne sustave i svodove. U potresu su poneki dijelovi većih i viših zdanja jače oštećeni, a manje na jednokatnicama u uličnim potezima gdje su nedavno obnovljena pročelja, kao na Državnom arhivu u Opatičkoj.

Regulativa prema kojoj se projektiralo i moralo graditi od sredine 19. stoljeća, nedovoljno je poznata. *Red gradjenja za zemaljski grad Zagreb* donesen je 1857. Nekoliko je puta objavljivani i dopunjavani do 1894., kada je gradski vijećnik Adolf Hudovski sastavio *Mnjenje ob osnovi građevnog reda za slob. i kralj. glavni grad Zagreb*, gdje je osim detaljnih tumačenja *propisa za gradjenje* obuhvaćeno i uređenja prostora, nadzor i izvođenje radova. Gradsko poglavarstvo je 1914. izdalo do tada važeće *Gradjevne propise za sl. i kr.*

←
Državni arhiv
u Zagrebu,
Opatička 29,
2020.

glavni grad Zagreb, gradjevnike, zaključke i naredbe gradskog zastupstva za razne segmente gradnje. Nakon potresa 1880. neka su nova zdanja projektirana i građena bez uvida u karakteristike terena i prikupljanja iskustava građenja na lokaciji. Neogotička crkva B.D.M. u Granešini građena je na klizištu. Četiri velike trifore – otvora na etaži zvona oslabile su konstrukciju i građu te je zvonik pred rušenjem, a pali su i svodovi broda.

U posljednjih dvadesetak godina u projektima za obnovu pročelja tražena je i ocjena statičara o građevnom stanju zgrade u cilju da se prije radova, ukoliko je loše, saniraju konstrukcije. Statičari bi nakon pregleda u zaključku napisali: „zgrada je izgrađena prema propisima koji su bili na snazi kada je izgrađena“.

Primijeniti u potpunosti sadašnje statičke propise na povijesnu arhitekturu, bio bi s više stanovišta nerealan zadatak. Određena poboljšanja i osiguranja, ovisno o stupnju oštećenja od potresa, naravno su nužna i potrebna.

Poznato je da su gradske službe u kontinuitetu tijekom 170 godina bile kvalificirane odrediti propozicije, izdati dozvole i nadzirati gradnje, te bi i danas uz

odgovarajuće osposobljavanje trebale nastaviti s izradom potrebnih stručnih uvjeta za projektiranje i gradnju nove (kvalitetne) arhitekture, uz suradnju kompetentnih stručnjaka. U novom zakonu o obnovi i Prvom programu mjera iz raznih je razloga nametnuto da uvjete potvrđuju samo statičari-revidenti.

Pokaže li statičko-ekonomska analiza da pojedinu zgradu treba ukloniti, je li realno graditi faksimile?

Statičko-ekonomska analiza nije dovoljan dokument za donošenje odluke o uklanjanju zgrada u Povijesnoj urbanoj cjelini Grada Zagreba. Neophodno je izraditi sveobuhvatan elaborat s priložima više struka i analizom, valorizacijom i smjernicama konzervatora te temeljem svih nalaza argumentirano donijeti zaključke. Graditi faksimile, osim iznimno, mislim da nije primjereno s konzervatorskog stanovišta jer su i zgrade ambijentalne vrijednosti vrijedne kao originali u svim segmentima arhitekture, prostornom rješenju, organizaciji prostora, volumenu i oblikovanju vanjštine i unutrašnjosti. Pod izvedbom faksimila često se podrazumijeva samo restitucija uličnog pročelja.

←
Mesnička 10,
2019.

→
Preradovićeve
3, 2008.

Naime, u dosadašnjoj praksi, posebno u novije vrijeme, čak i iza sačuvanog uličnog pročelja gradi se zgrada drukčije prostorne organizacije i konstrukcije. Umjesto prostranijih stanova s tri i četiri salona uz ulicu, visine do 4 m, projektira se više etaža manje visine s manjim stanovima ili poslovnim prostorima, da se volumen „bolje iskoristi“, kako je uz druge opravdane razloge predloženo u Mesničkoj 10. Primjer je i rušenje kuće u Varšavskoj 6, osim uličnog pročelja, da se kroz novi podrum omogući širi kolni prilaz u pet etaža garaže kompleksa, zbog čega je iskopana i javna ulica. Takav je prilaz bio predviđen i u Vlaškoj ulici od Palmotićeve za ulaz u garažu Ban centra, ali GZZKP to nije prihvatio. Treba naglasiti da nema dovoljno stručnih izvođača za tako velik i skup posao. Mislim da je ipak važno osnovno konzervatorsko stanovište da povijesni grad ne smije postati grad kulisa.

Dolazimo do teme interpolacije. Može se usput podsjetiti da u Donjem gradu i nije tako malen broj interpolacija u dominantno

historističkoj supstanci, od modernizma do recentne arhitekture. Da ne spominjemo mudru spoznaju da je svaka arhitektura interpolacija... Kako gledate na mogućnost nove arhitekture u povijesnoj jezgri?

U obnovi grada nakon potresa, u prostoru užeg središta, bit će potrebne interpolacije nove arhitekture. Detaljan pregled i ocjena stvarnog stanja oštećenja od potresa na Gornjem i Donjem gradu i Kaptolu još nije izrađena te ne bi trebalo naprečac donositi odluke o rušenju objekata na pojedinim lokacijama. Nakon analize potrebno je izraditi cjelovit urbanistički i konzervatorski plan obnove po zonama Povijesne cjeline i definirati koncept i precizne smjernice za moguće interpolacije. Dug je kontinuitet zaštite povijesnih ambijenata u regulativi. U opsežnom Građevnom zakonu iz 1931. navodi se: „Nove građevine u ulicama, na trgovima i u delovima grada oglašenim da su od istorijskog ili umetničkog značaja, moraju biti tako projektovane i izvedene, da slika mesta ili ulice ne izgubi ništa od svoje istorijske ili umetničke vrednosti“. Stav je u načelu aktualan i danas, ali je u proteklom vremenu

tumačen različito, kad su opravdavani ekscesi u prostoru.

U glavnim povijesnim pravcima – ulicama još uvijek ima starih gradnji iz 18. i početka 19. stoljeća koje dokumentiraju kontinuitet izgradnje grada. Pitanje je treba li baš svaku sačuvanu manju staru kuću u Donjem gradu srušiti i zamijeniti interpolacijom? Prestaje li izgled stare Vlaške kod Draškovićeve ili ide barem do Petrove crkve? U Preradovićevoj 3 sačuvana je kuća u kojoj je bila čuvena zagrebačka pekarnica Rukavina, a namjena lokala i danas nije promijenjena. Kad smo obnavljali pročelje i krov pronašli smo stariji sloj iz oko 1820., koji je prezentiran. Međutim okolne kuće su više, i „neugledna“ katnica bi, u novim smjernicama, mogla biti zamijenjena većom interpolacijom.

U aktualnim raspravama tematizira se mogućnost dogradnje katova na postojeće zgrade. I ta je pojava učestalo bilježena u prošlim razdobljima. Je li to zamislivo ako nije posrijedi pojedinačno zaštićena građevina?

U Programu mjera, prilogu novom zakonu o potresu, u konzervatorskim smjernicama u kategoriji Z/A navedeno je: „Povijesne građevine koje su pojedinačno zaštićena kulturna dobra i građevine za koje će se provesti postupak utvrđivanja svojstva pojedinačnoga kulturnog dobra“. Dakle još nije dovršen popis svih pojedinačno zaštićenih zgrada.

Prve analize pojedinih cjelina Zagreba, najprije Gornjega grada i Kaptola sa smjernicama mogućih zahvata, izradio je 1937.-1938. gradski konzervatorsko-gradevinski konzultant arhitekt Bruno Bauer. I dijelovi stare Vlaške zaštićeni su 1938., a Tkalčićeva 1948. Grad je 1961. osnovao Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Zagreba, koji je već sredinom 1962. donio Rješenje o upisu povijesne urbanističke cjeline Donji grad u Zagrebu u Registar nepokretnih spomenika kulture. Donesene su smjernice da se zatečeno stanje zahvatima bitno ne mijenja. Različiti volumeni zgrada u ulicama valorizirani kao prostorna kvaliteta i od tada su rijetko dopuštane nadogradnje. Takav je stav, kao i osnovnu konzervatorsku građu, preuzeo

Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode 1991. kad je osnovan. Kritičke primjedbe o neprimjerenim i uspješnijim nadogradnjama iznio je Radovan Ivančević još 1968. te su i danas instruktivan doprinos temi. Osim ocjene arhitektonskih rješenja rastvaranja krovova i građevnih posljedica na integritet kuće, bit će potrebno razmotriti i posljedice statičkog preuređenja konstrukcije, zbog povećanog opterećenja na temelje.

Koliki su izgledi da se obnovi dekoracija (balustrade, figure, vaze, i ukupna plastika pročelja) stradala u ovom potresu?

Pola je stoljeća trebalo da se u teoriji obrazovanja povjesničara umjetnosti, a posebno arhitekata revalorizira arhitektura historicizma i secesije i napusti maksima „ornament je zločin“. Od 1920-ih do gotovo 1970-ih godina u Zagrebu je na nizu zgrada prilikom obnove uklanjana arhitektonska plastika pod izgovorom tog gesla. U međuraću, od palače Prve hrvatske štationice – Oktogona 1925. do Umjetničkog paviljona 1938. Međutim, odrednice službe zaštite propisuju cjelovitu obnovu svih dekoracija. Neosporno je da je to velik i skup, ali neophodan zahvat u izvođenju

radova koje izvode restauratori kipari, ali neke manje mogu i specijalizirano obučeni zidari, jer nema dovoljno restauratora za te poslove. Osnovno je da se provede pažljiva demontaža oštećenih elemenata koji služe za uzimanje otisaka da se ne moraju raditi kiparski modeli u glini, gipsani odljevi, te retuši, pa kalupi i lijevanja. Na kući Kolmar na Trgu bana Jelačića 7, zbog hitne intervencije, takav pristup nije primijenjen i predstoji velik posao na restituciji vrha reprezentativne zgrade ateljea Hönigsberga i Deutscha iz 1905.

Prizemlja zgrada s izlozima često su nekvalitetno preuređena. Vidi se da oblikovanju parterne zona grada nije posvećena potrebna pažnja. Kakav bi mogao biti pristup poboljšanju stanja?

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća kuće na glavnim pravcima grada projektirane su s trgovinama u prizemljima. Ta je shema i oblikovanje izloga s ulazima preuzeta iz arhitektonskih priručnika i srednjoeuropske prakse. U naše doba niz je još sačuvanih drvenih izloga, koji su činili cjelinu s izvornim arhitektonskim oblikovanjem pročelja, nažalost uklonjen. No u arhivskoj građi za većinu zgrada iz tog vremena mogu

←
Ilica 39

se naći rješenja uređenja portala i izloga. Na početku Jurišićeve, uglu Ilice i Frankopanske ima sačuvanih primjera. Ponegdje je u sklopu cjelovite obnove pročelja bilo moguće izvesti i nove izloge prema izvornima, kao u Ilici 62, gdje sam vodio obnovu. Pronašao sam izvorni nacrt izloga te je stolar izradio izlog s ulazom u lokal na mjestu kulturnog antikvarijata Matice hrvatske. Trgovine u prizemlju su često adaptirane uz neadekvatne zahvate na konstrukciji kuće radi povećanja raspona i izloga. U obnovi nakon potresa trebati će i te zone pregledati i sanirati. Oblikovanju partera grada treba posvetiti veću pažnju i izraditi koncept načina obnove.

Angažirani ste na obnovi stradalih crkava u području istočno od Zagreba. Kolike su štete na njima zabilježene?

Crkve na kojima sada radim, Uznesenja B.D.M. u Resniku, Svih svetih u Sesvetama i Sv. Franje Ksaverskog u Vugrovcu – kao i na tamošnjem župnom dvoru – sagrađene su u drugoj polovici 18. stoljeća i upisane su u Registar kulturnih dobara RH. U potresu ove godine sve su jače oštećene, a najviše ona u Vugrovcu koja ima *crvenu oznaku* i u njoj nije moguće održavati bogoslužje. Na crkvama u Sesvetama i Resniku od 2019., a u Vugrovcu od 2016. izvode se radovi obnove krovova i pročelja te su štete na vanjštini manje, osim na zvonnicima zbog specifične konstrukcije. Nastavili smo i s izradom arhitektonskih i projekata sanacije konstrukcija od potresa u Uredu ovlaštene arhitektice Maše Foretić Doležal i Radionici statike s ing. Brankom Galićem i stručnim nadzorom.

U crkvi u Vugrovcu HRZ demontira barokne oltare kako bi se iza retable moglo sanirati zidove. Prema snimci pukotina potvrđena je kronologija gradnje crkve od 1759. do 1797., zabilježena u vizitacijama. Nosivu konstrukciju svodova tvore pojasnice (konstruktivni lukovi) oslonjene na svežnjeve stupova, a bočni zidovi su

↗

Ilica 62, 2009.

prislonjeni i ponegdje nepovezani jer se vide i vertikalne pukotine na spojevima.

Na župnom dvoru te župe, izgrađenom 1801., radovi obnove su intenzivniji. Krov je nakon rušenja dimnjaka već saniran te se sada priprema povezivanje obodnih zidova posebnim načinom. Strop kata izveden je kao drveni grednik od poluobljih greda, položenih jedna uz drugu, kako su u to doba građeni stropovi, što je nađeno i na nizu kuća na Gornjem gradu. Povrh toga sada se izvodi tlačna ploča s armaturom koja se povezuje vijcima s gredama, tako da sustav sliči sitno rebričastom stropu koji preuzima tlačne i vlačne sile. Ploča se sidri i obodno u sve zidove koji su na taj način povezani i učvršćeni pri vrhu. Zgrada je i u unutrašnjosti zadržala izvorne prostorne karakteristike ladanjskih kurija. Očuvane su izvorne obrade ploha, daščani podovi, ariševa stolarija vrata, oslici stropova i dr.

